

Bartłomiej NAWROCKI
jojko+nawrocki architektki

Piotr GNACEK, Anna MIKOŚ
Politehnika Śląska

Patryk BILY, Pavla FRANKOVA
FS VSB UT Ostrava

7. PROJEKT WARSZTATOWY GRUPY NUMER 2

ARCHITEKTURA PARKU KULTUROWEGO W ZABRZU

STRESZCZENIE

Stworzenie parku kulturowego w obszarze centrum Zabrze pociąga za sobą wiele korzyści, ale również nie jest wolne od istotnych zagrożeń. Czy wizja utworzenia parku kulturowego jest jedynie środkiem do pozyskania funduszy europejskich dla ochrony zabytków, czy też stanowi ma nowy pomysł na rozwój miasta, borykającego się z poważnymi problemami demograficznymi i ekonomicznymi, charakterystycznymi dla większości miast regionu, zmagających się z trudną rzeczywistością okresu postindustrializmu i początku postkapitalizmu? Zaproponowane w wyniku warsztatów działania w obszarze centrum Zabrze nie tylko pozwalają na zapewnienie ochrony zabytkom przemysłowym i dbanie o ład przestrzenny, ale również podejmują próbę stymulacji rozwoju wyludniającego się i upadającego centrum miasta na bazie turystyki, ale nade wszystko o mieszkańców – mieszczan.

OKREŚLENIE CELU DZIAŁANIA

Zorganizowana w czerwcu bieżącego roku Letnia Szkoła Architektury skupiła na swoich warsztatach studentów Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach oraz studentów Wydziału Architektury i Budownictwa Politechniki w Ostrawie. Podczas tygodniowej pracy na gliwickiej uczelni studenci czescy i polscy próbowali wspólnie odpowiedzieć na zadany temat. Na spotkaniu z przedstawicielami Urzędu Miasta Zabrze, zorganizowanym przed rozpoczęciem warsztatów, przedstawiono pomysł utworzenia parku kulturowego w śródmiejskiej strefie miasta, co stało się głównym przedmiotem warsztatów. Stosunkowo świeża idea poddana została pod dyskusję i refleksję przez studentów oraz ich grupowych tutorów, którzy w ramach ogólnie zaproponowanego szerokiego pojęcia „park kulturowy” w Zabrzu zobowiązani zostali do sprecyzowania celu działania, jak również ewentualnych problemów z tym związanych.

Głównym założeniem przyświecającym wizji utworzenia parku kulturowego na terenie miasta była ochrona zabytków architektury i techniki, będących cennym dziedzictwem epoki industrializacji z przełomu XIX i XX wieku. Utworzenie parku kulturowego mogłoby umożliwić rozpoczęcie procedury wpisania kilku zabrzańskich zabytków na światową listę dziedzictwa UNESCO (począwszy od zabytkowej Kopalni Guido), a docelowo na pozyskiwanie funduszy służących do ich konserwacji, rewitalizacji i ochrony.

Możliwość tworzenia w Polsce parków kulturowych dała Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. Nr 162 z dnia 17.09.2003, poz. 1568). Z punktu widzenia architektów i urbanistów najistotniejszym wydaje się tu fakt, że uchwałą dotyczącą utworzenia parku kulturowego podejmuje gmina (lub grupa gmin), jednocześnie przyjmując na siebie obowiązek stworzenia na zadanym obszarze miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony zabytków. Tak więc w uproszczony sposób można przyjąć, że park kulturowy jest przede wszystkim formą ochrony obszaru oraz zabytków, znajdujących się w jego granicach. Przykładem może być tu niedawno utworzony park kulturowy na terenie Starego Miasta w Krakowie w czerwcu br.

Stworzenie parku kulturowego pociąga za sobą wiele korzyści, ale również nie jest wolne od istotnych zagrożeń. Ścisła ochrona krajobrazu zabudowanego, wpisana w idee parku, pozwala w zadanym obszarze na dopilnowanie ładu przestrzennego, ścisłe kontrolowanie wszelkich robót budowlanych, a w szczególności remontowych, skuteczną walkę z wszechobecną i nachalną reklamą i „bylejakością” architektoniczną oraz odpowiednie sterowanie związane z segregacją inwestycji. Wiele z podanych zalet może stać się również wadami, rozumianymi jako przeszkody w dalszym rozwoju danego terenu, gdyż wszelkie, nawet najdrobniejsze decyzje poza zgodnością z planem miejscowym winne być uzgadniane z organem sprawującym ochronę konserwatorską. Zagrożenie może być szczególnie poważne, w przypadku gdy park kulturowy stanowiłby obszar wymagający stymulacji rozwojowej, wielu inwestycji, kreowania przedsiębiorczości mieszkańców oraz ogólnego zagospodarowania, jak ma to miejsce w większości dzielnic Zabrze. W tych

aspektach dobrym przykładem parku kulturowego jest wspomniana krakowska starówka, będąca obszarem zagospodarowanym w sposób formalnie skończony, z wyraźnie zdefiniowanymi przestrzeniami publicznymi i prywatnymi oraz posiadająca przede wszystkim ogromny wyraz symboliczny ugruntowany przez historię miasta. Teren parku w obrębie dawnych murów średniowiecznych, a dzisiejszych Plant, jest zabytkiem o szczególnym znaczeniu krajobrazowym, dlatego wszelkie decyzje architektoniczne i urbanistyczne na tym obszarze muszą być podejmowane z najwyższą troską i nastawieniem na ochronę istniejącego dziedzictwa, co wydaje się jak najbardziej uzasadnione.

Większość z istniejących parków kulturowych w Polsce⁴³ obejmuje obszary wyraźnie zdefiniowane pod względem urbanistycznym czy też krajobrazowym oraz formalnie zamknięte. W wielu przypadkach zakres parku dotyczy zabytku oraz jego najbliższego otoczenia (na przykład Forteczny Park Kulturowy Twierdza Kłódzka), ale również mogą być to rozległe założenia krajobrazowe o szczególnych cechach, takie jak Parki Kulturowe Kotliny Jeleniogórskiej czy też Zakopiańskiej.

Czy w związku z tym utworzenie parku kulturowego w centrum Zabrze, gdzie znajdują się uznane zabytki techniki okresu industrializacji (w większości zlokalizowane pod powierzchnią ziemi) jest trafnym rozwiązaniem i adekwatnym do tutejszej rzeczywistości, czy też może zagrożeniem dla podupadającego miasta? Na to pytanie spróbowano wspólnie ze studentami odpowiedzieć podczas warsztatów letniej szkoły.

OSADZENIE POMYSŁU W KONTEKŚCIE MIASTA I REGIONU

Zabrze, promujące się hasłem: miasto turystyki przemysłowej, posiada w swych granicach jedno z najważniejszych i najcenniejszych zabytków techniki regionu. Miasto, zbudowane w dużej mierze wokół zakładów przemysłowych Donnersmarcków, było jednym z prekursorów przemysłu ciężkiego opartego na wydobywaniu węgla – największego skarbu regionu. Dlatego też w strefie śródmiejskiej znajdują się najważniejsze zabytki świadczące o czasach prosperity i najważniejszego okresu w rozwoju miasta, a są to przede wszystkim Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego „Guido”, skansen górniczy „Królowa Luiza” oraz aktualnie dostosowywana do potrzeb zwiedzających Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna. Poza wymienionymi na terenie miasta znajduje się o wiele więcej cennych i ważnych obiektów tworzących tożsamość Zabrze, równie istotnych jak wspomniane zabytki przemysłowe. Większość z nich wymaga konserwacji i ochrony dla przyszłych pokoleń, co w dzisiejszym świecie bezpośrednio przekłada się przede wszystkim na ogromne potrzeby finansowe. Jedną z możliwych dróg prowadzących do pozyskania środków finansowych jest w opinii przedstawicieli miasta utworzenie parku kulturowego, będącego po-

---

⁴³ Zgodnie z listą parków kulturowych Narodowego Instytutu Dziedzictwa:

http://www.nid.pl/UserFiles/File/Aktualności/MARTA/OK_Istnieje_Parki_Kulturowe_stan_31_10_2012.pdf.

średnim krokiem do wpisania zabytków na listę dziedzictwa UNESCO. Nasuwa się w tym momencie kluczowe pytanie: Czy wizja utworzenia parku kulturowego jest jedynie środkiem do pozyskania funduszy europejskich dla ochrony zabytków, czy też stanowić ma nowy pomysł na rozwój miasta, borykającego się z poważnymi problemami demograficznymi i ekonomicznymi, charakterystycznymi dla większości miast regionu, zmagających się z trudną rzeczywistością okresu post-industrializmu i początku postkapitalizmu?

Wstępna idea dotycząca stworzenia parku kulturowego obejmować ma w założeniu obszar tożsamy z polem trójkąta, wyznaczonym przez trzy kluczowe atrakcje turystyki przemysłowej w mieście: zlokalizowane na południu kopalnię „Guido” i szyb „Luiza” oraz stanowiące przeciwagę po stronie północnej i aktualnie już będące na ukończeniu wejście główne do sztolni (rys. 1). Wyznaczony obszar praktycznie w całości zawarty jest w strefie centralnej i śródmiejskiej miasta, określonej w obowiązującym „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Zabrze”⁴⁴. Jest to znaczny obszar centrum Zabrze, dlatego należy brać pod uwagę fakt, że jakiegokolwiek ustalenia czy też rozważania dotyczące powstania parku kulturowego muszą być rozpatrywane tylko i wyłącznie w powiązaniu ze strategią rozwoju śródmieścia. Ale czy stworzenie parku kulturowego zgodnie z obowiązującym prawem dotyczącym ochrony zabytków w takim mieście jak Zabrze może być wystarczającym impulsem dla rozwoju jego centrum, a nawet „pomysłem na miasto”, zgodnie z wizją jego zarządców? Z tym kluczowym pytaniem również musieli się zmierzyć uczestnicy warsztatów, niestety, bez dodatkowej pomocy ze strony władz Zabrze. Miasto bowiem boryka się typowymi dla regionu problemami: brakiem realnej strategii rozwoju aglomeracji śląskiej, ujemnym bilansem demograficznym⁴⁵, postępującą degradacją krajobrazu, ciągłym poszukiwaniem oferty na przyciąganie kapitału, nowych inwestycji i związanych z nimi miejsc pracy. Natomiast przyszłość Zabrze, zgodnie z uchwaloną wizją zapisaną w obowiązującym „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Zabrze” oraz prezentacją przedstawicieli miasta bazować ma na szeroko pojętej kulturze, szkolnictwie wyższym i inwestycjach, relacji do pozostałych miast Konurbacji Górnośląskiej nie wydaje się to niczym szczególnym i atrakcyjnym, gdyż większość ośrodków sąsiedzkich w swoich strategiach szczyli się podobnymi założeniami. Czy wszystkie ośrodki GOP-u mogą jednocześnie kształcić studentów oraz posiadać znakomite i chętnie odwiedzane ośrodki kulturalne? Są to kwestie kluczowe do rozważenia na poziomie strategii rozwoju regionu, aby ustalone wytyczne można było następnie realizować w poszczególnych miastach.

---

⁴⁴ Uchwała nr XII/126/11 Rady Miejskiej w Zabrzu z dnia 4 lipca 2011 roku:

http://www.zabrze.magistrat.pl/engine/old/bip/4/13?grp=107815#rl_107815.

⁴⁵ http://www.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_slaskie/portrety_miast/miasto_zabrze.pdf.

IDEA ORAZ PROPONOWANE DZIAŁANIA – STRATEGIA

Studenci wraz z prowadzącymi warsztaty architektami stworzyli kilkusobowe, polsko-czeskie grupy projektowe, w ramach których zostali zobowiązani do próby znalezienia odpowiedzi na przedstawione zagadnienia. Określenie zakresu odpowiedzi, poruszanych problemów oraz stawianych kolejnych pytań pozostało w gestii podopiecznych każdego z prowadzących architektów, którzy na koniec pięciodniowych warsztatów przedstawili wyniki pracy w formie prezentacji komputerowej oraz plakatu.

Grupę studentów, której propozycje przedstawiono poniżej, tworzyli: Patryk Bily, Pavla Frankova, Piotr Gnacek oraz Anna Mikoś. Wspólnie przeprowadzono konsekwentny proces analityczno-projektowy będący próbą odpowiedzi na postawione zagadnienia.

Historia powstania Zabrze związana jest bezpośrednio z jego bogactwem naturalnym – pokładami węgla kamiennego. Wydobycie węgla i jego obróbka doprowadziły do powstania pierwszych kopalni, a wraz z nimi osadnictwa i rozwoju miasta. Przez ponad wiek eksploatacji złóż, dającej pracę tysiącom pracowników, Zabrze stało się jednym z większych i ważniejszych miast Górnego Śląska. Aktualna sytuacja nie nastraja jednak optymizmem. Odchodzenie od gospodarki opartej na przemyśle ciężkim, transformacja ustrojowa w Polsce, zanieczyszczenie środowiska, zbyt wysokie koszty wydobycia i przetwórstwa w relacji do importu itp. doprowadziły do konieczności przeprowadzenia nieuchronnych i głębokich zmian społeczno-ekonomicznych w regionie. Wypracowany kapitał ludzki i kulturowy to jedna z kluczowych wartości Zabrze. Należy je chronić i zatrzymać przed ucieczką, natomiast infrastruktura i zabudowa przemysłowa w drugim stopniu wymaga nowego przeznaczenia, inwestycji, a w wielu przypadkach, niestety, również rozbiórki i recydingu.

GOP to swoiste *metapolis* – stosunkowo jednorodna sieć skupisk ludności bez wyraźnych granic i bez zdecydowanie dominujących miast, podobnie jak np. holenderskie Randstad czy niemieckie Ruhr (w przeciwieństwie do *metropolis*, gdzie sieć osadnicza zorganizowana jest wokół wyraźnie dominującego jednego miasta, jak np. Paryż czy Londyn). Struktura urbanistyczna, którą możemy zaobserwować na poziomie Górnego Śląska, jak również samego Zabrze, jest podobna. Składa się na nią policentryczna siatka lokalnych, mniejszych centrów dzielnic (kolonii), które powstawały w obrębie zakładów przemysłowych, a z czasem zostały połączone administracyjnie w większe jednostki miejskie (rys. 2). Tylko najstarsze układy osadnicze, takie jak Bytom czy Gliwice, wykazują tradycyjne ukształtowanie miasta – narastające wokół historycznego centrum. W świetle policentrycznego układu Zabrze, związanego z lokalizacją kolonii oraz przemysłu, pojęcie parku kulturowego, którego sens ustawowy związany jest z konkretnym obszarem, a nie jedynie siecią punktów, powinno zostać przeanalizowane.

Przyjęcie przez gminę uchwały o utworzeniu parku kulturowego zmusza do wykonania na przedmiotowym terenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony zabytków, a zatem w przyszłości wszelkie decyzje podejmowane w obrębie parku wy-

magać będą konsultacji z konserwatorem zabytków i w konsekwencji służyć będą przede wszystkim konserwacji stanu istniejącego. W przypadku Zabrze oraz założonego obszaru w trójkącie kopalnia „Guido”, „Luiza” i wejście do sztolni, taka decyzja wydaje się zdecydowanie niekorzystna z kilku względów. Miejscami kluczowymi dla potencjalnego parku kultury w Zabrzu są jedynie punkty – zabytki przemysłu wraz z najbliższym otoczeniem. Należy zwrócić również uwagę na dodatkowy fakt, że zarówno kopalnie, jak i sztolnia swoje bogactwo i największe atrakcje skrywają przede wszystkim pod powierzchnią ziemi. Obszar zawarty pomiędzy wspomnianymi zabytkami-punktami, mimo że zlokalizowany w strefie śródmiejskiej miasta, nie posiada cech i wartości o szczególnym znaczeniu architektonicznym, urbanistycznym czy też krajobrazowym, a dodatkowo przestrzeń tę cechuje niska jakość i postępująca degradacja, co zdecydowanie nie przystaje do idei parku kulturowego. Teren ten wymaga zmian i rewitalizacji, zaangażowania lokalnych polityków, działania mieszkającej tu społeczności i dużego zastrzyku kapitału, o czym dobitnie przekonano się w czasie przeprowadzonej wizji lokalnej. Objęcie go ochroną w myśl idei parku kulturowego i skazanie na konserwację stanu istniejącego w tym wypadku mogłoby negatywnie wpłynąć na aktualną sytuację tego miejsca. Każda potencjalna inwestycja dodatkowo obciążona byłaby wszelkimi uzgodnieniami z konserwatorem zabytków, co mogłoby już na wstępie zniechęcać deweloperów oraz innych klientów prywatnych do działania w wyznaczonym obszarze.

Promowany przez władze miasta obszar parku kulturowego wydaje się tworem sztucznym i dodatkowo nieprzystającym do lokalizacji pozostałych zabytków w mieście, równie ważnych, jak wspomniane trzy wierzchołki trójkąta. Do wspaniałych atrakcji Zabrze należą również takie miejsca, jak Kościół św. Józefa, osiedle patronackie Donnersmarcków Zandka czy wiele innych, rozsianych na terenie miasta. Trudno znaleźć racjonalne wytłumaczenie, dlaczego te zabytki nie powinny także zostać objęte parkiem kulturowym.

W kontekście przedstawionych argumentów stwierdzono, że park kulturowy w formie niedostosowanej do lokalnego kontekstu jest złym rozwiązaniem. Kwestie ochrony zabytków, organizacji ruchu zwiedzających oraz relacji sieci zabytków w stosunku do tkanki miejskiej należy rozwiązać w sposób zdecydowanie bardziej korzystny dla rozwoju Zabrze. Punktowo-sieciowa organizacja miasta nie przystaje do założenia obszarowego, jakim byłby park kulturowy. Ochronie powinny zostać poddane wyłącznie same zabytki z najbliższym otoczeniem oraz podziemnym bogactwem, natomiast należy uchwalić plan zagospodarowania przestrzennego całego obszaru centrum miasta, odpowiednio stymulujący rozwój śródmieścia. Należy chronić zbiór punktów, a nie obszar, co byłoby zdecydowanie korzystniejszym rozwiązaniem, adekwatnym do lokalnej struktury urbanistycznej i tożsamości tego miejsca.

Podjęte działania związane z organizacją turystyki oraz ochroną i rewitalizacją zabytków muszą być koniecznie zsynchronizowane z niezbędnymi interwencjami w centrum miejsca, tak aby nawzajem się wspierały i uzupełniały. Zabrze to przykład miasta kurczącego się (ang. *shrinking city*), o nieprzewidywalnej przyszłości rozwoju, dlatego translacja ochrony zabytków na otwarty system punktowy, a nie na wyznaczony obszar, jak ma to miejsce w przypadku uchwały o parku

kulturowym, jest w tym wypadku zdecydowanie korzystniejsza. Dodatkowo w sytuacji regresu lub progresu rozwoju miasta, a więc pojawiania się kolejnych zabytków i atrakcji lub w najgorszym wypadku częściowej destrukcji już istniejących, system punktowy łatwo można poddać modyfikacjom.

Uchwalenie planu miejscowego na terenie Śródmieścia Zabrze jest warunkiem niezbędnym do ochrony zabytków oraz panowania nad łańcem przestrzennym. Bez niekorzystnych obostrzeń nakładanych przez ustawę o parku kulturowym nowy plan zagospodarowania stymulować powinien na początek rozwój elementów kluczowych dla śródmieścia, które na zasadzie „akupunktury” mogą inicjować kolejne zmiany. Zgodnie z przeprowadzonymi analizami urbanistycznymi oraz wizją lokalną centrum Zabrze można schematycznie zapisać w postaci krzyża wyznaczanego przez najważniejsze ulice miasta – Wolności oraz 3-go Maja (rys. 3). Ulica Wolności jest nadal uczęszczanym, głównym „salonem” miasta oraz najważniejszym ciągiem na osi wschód–zachód. W strefie tej zlokalizowane są najważniejsze budynki administracyjne, węzły komunikacji miejskiej oraz ostatnie lokale handlowe i usługowe, które jeszcze nie poddały się agresywnej konkurencji wielkogabarytowych galerii handlowych. Natomiast główną oś centrum miasta na kierunku południkowym stanowi ulica 3-go Maja, niestety, coraz bardziej zaniedbana i podupadająca w miarę oddalania się od ścisłego centrum. W kontekście lokalizacji zabytków oraz najważniejszych punktów w mieście, ulica 3-go Maja posiada jednak funkcję strategiczną. Łącząc na przeciwległych biegunach historyczną zabudowę Donnersmarcków (teatr, filharmonia) oraz kopalnię „Guido”, a także główny węzeł przesiadkowy autobusowo – kolejowy, wspólnie z ulicami prostopadłymi pozwala na powiązanie większości atrakcji turystycznych w jeden logiczny system (rys. 4). W związku z tym w przypadku dalszego rozwoju miasta i w ramach nowego planu głównym elementem wymagającym inwestycji w szeroko pojętą przestrzeń publiczną jest ulica 3-go Maja. Jej potencjalny rozwój rokuje bowiem szanse na aktywizację kolejnych punktów oraz obszarów (np. skrzyżowanie z ulicą Bohaterów Monte Cassino, teren w sąsiedztwie dworca PKP) (rys. 5).

Aktualnie realizowany układ komunikacji kołowej w Zabrzu w niedalekiej przyszłości przewiduje odciążenie ulicy 3-go Maja i rozładowanie ruchu na dwie równoległe wewnętrzne magistrale (zgodnie z zapisami „Studium”), co wydaje się trafną i bardzo korzystną decyzją (rys. 6). Dzięki temu istnieje realna szansa, aby ulica 3-go Maja promowała przede wszystkim transport publiczny (istniejący tramwaj), pieszy (atrakcyjny deptak z zielenią), rowerowy (ścieżki rowerowe), a na końcu samochodowy (w minimalnym zakresie – po jednym pasie w obu kierunkach bądź nawet jako ulica jednokierunkowa). Szerokość traktu w ramach istniejących pierzei umożliwia realizację powyższych rozwiązań (rys. 7).

ADEKWATNOŚĆ ROZWIĄZAŃ DO KIERUNKU ROZWOJU MIASTA

Główne pytanie postawione uczestnikom letniej szkoły architektury dotyczyło projektowania architektonicznego w obszarze parku kultury w Zabrzu. Z punktu widzenia struktury i tożsamości

miasta, rozmieszczenia zabytków, aktualnej sytuacji przestrzennej oraz ustawy o ochronie zabytków utworzenie parku kultury w formie obszaru zawartego pomiędzy najważniejszymi zabytkami Zabrze jest rozwiązaniem niekorzystnym, mogącym potencjalnie przynieść miastu więcej szkody niż korzyści. Aktualnie obowiązujące narzędzia prawne, zdefiniowane w ustawie o zagospodarowaniu przestrzennym, przy odpowiednim zastosowaniu zdecydowanie wystarczają do ochrony i rewitalizacji zabrzańskich zabytków turystyki przemysłowej, a dodatkowo nie muszą blokować potencjalnego, często oddolnego rozwoju dzielnic. Dlatego też wszelkie działania władz miasta w obrębie śródmieścia pobudzające ruch turystyczny pomiędzy kolejnymi ważnymi atrakcjami, powinny jednocześnie wpływać na jakość przestrzeni publicznej, dedykowanej w pierwszej kolejności mieszkańcom. Tworzenie „pomysłu na miasto” na bazie parku kulturowego doprowadzić mogłoby docelowo do „disneyzacji” centrum miasta, gdzie zabrakłoby miejsca dla zwykłych mieszczan. Wsparcie turystyki przemysłowej i związane z nią inwestycje powinny stanowić jedynie pośrednie działanie w budowaniu realnego centrum miasta, posiadającego swoją silną społeczność lokalną. Strategiczne inwestycje w infrastrukturę miejską i przestrzeń publiczną (ścieżki rowerowe, deptaki, transport miejski, odpowiednia polityka lokalowa, aktywizacja parterów pod funkcje centrotwórcze, odnowa elewacji) to w opinii grupy projektowej najważniejsze i najpilniejsze decyzje stojące przed władzami miasta, które dodatkowo należałoby podejmować przy znaczącym udziale mieszkańców na zasadzie ich partycypacji.

REALNOŚĆ PROPONOWANYCH DZIAŁAŃ

Zaproponowana przez grupę warsztatową strategia działania ma na celu aktywizację turystyczną w obszarze miasta oraz jednocześnie wspieranie jego centrum, jako miejsca przede wszystkim sprzyjającego mieszkaniu. W aktualnej sytuacji Zabrze, podobnie jak większości miast regionu czy też Polski, jest to zadanie bardzo trudne, wymagające umiejętnej polityki w zakresie rozwoju na wielu poziomach. Przy odpowiedniej konsekwencji w działaniu i w ramach długotrwałej perspektywy nie jest to jednak zadanie niemożliwe do realizacji.

Niestety, obowiązująca strategia rozwoju Zabrze, zapisana w „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego” (, przeczy proponowanym działaniom ze względu na brak planu miejscowego dla centrum). W ciągu najbliższych lat przewiduje się zwiększenie terenów zabudowy mieszkaniowej praktycznie aż o połowę (w stosunku do stanu istniejącego). Założenia dotyczą jednak jedynie zabudowy o niskiej i średniej intensywności. Przewidywana lokalizacja tej ekstensywnej zabudowy dotyczy przede wszystkim obrzeży miasta, które stanowią strefę typowo podmiejską, aktualnie cechującą się krajobrazem wiejskim. W ramach przyjętej strategii umożliwia się więc chaotyczne rozlewanie się przedmieść na kolejne niezabudowane obszary, zamiast promowania działań mających na celu zagęszczanie miasta i zachęcania do osiedlania się w jego centrum. Uchwalona w tym kształcie strategia zmusza władze miasta do podejmowania kolejnych kroków, jakimi będą inwestycje w niezbędną infrastrukturę (obsługującą

przyszłe suburbia), nieefektywny transport publiczny itp. Dodatkowo podejmowane w „Studium” kierunki rozwoju zupełnie nie przystają do statystyk demograficznych Zabrza. Ujemny przyrost naturalny w prognozie kolejnych lat, ujemny bilans migracyjny i wzrastające bezrobocie⁴⁶ nie odnajdują odzwierciedlenia w wizji rozwoju miasta. Z powyższych danych oraz zapisów „Studium” trudno określić zdecydowaną wizję rozwoju Zabrza w obszarze centrum, a dodatkowo umożliwiające są działania zachęcające do osiedlania się na przedmieściach i przebywania poza sercem miasta (w supermarketach zlokalizowanych w większości poza obszarem centrum)⁴⁷.

Miasto Zabrze nie jest w tym względzie odosobnionym przypadkiem, gdyż z większością podobnych problemów borykają się także ośrodki sąsiednie. Brak ogólnej strategii bądź przynajmniej mglistej wizji dotyczącej całego regionu, który tworzą powiązane w sieć miasta, nie pomaga próbie rozwiązania zaistniałej sytuacji.

Zaproponowane w wyniku warsztatów działania w obszarze centrum Zabrza stanowią alternatywę dla propozycji objęcia parkiem kulturowym znacznego obszaru centrum miasta. Z punktu widzenia projektantów działania te nie tylko pozwalają na zapewnienie ochrony zabytkom przemysłowym i dbanie o ład przestrzenny (poprzez uchwałę planu), ale również (co ważniejsze) podejmują próbę stymulacji rozwoju wyludniającego się i upadającego centrum miasta na bazie turystyki, ale nade wszystko mieszkańców-mieszczan. Jakiegokolwiek bowiem działania, niemające oparcia w mieszkańcach lub stworzone z pominięciem ich, spisane będą na straty. Proponowane interwencje pozostaną jednak wyłącznie w sferze marzeń i studenckich wizji, dopóki lokalne władze realnie nie zwrócą się w kierunku centrum swojego miasta, nie pochyłą nad jego problemami i nie rozpoczną odpowiedzialnej oraz konsekwentnej polityki zarządzania przestrzenią.

BIBLIOGRAFIA

1. Studium uwarunkowań i kierunków rozwoju miasta Zabrza, Uchwała nr XII/126/11 Rady Miejskiej w Zabrzu z dnia 4 lipca 2011 roku, http://www.zabrze.magistrat.pl/engine/old/bip/4/13?grp=107815#rl_107815
2. Statystyczne Vademecum Samorządowca 2011, Urząd Statystyczny w Katowicach http://www.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_slaskie/portrety_miast/miasto_zabrze.pdf

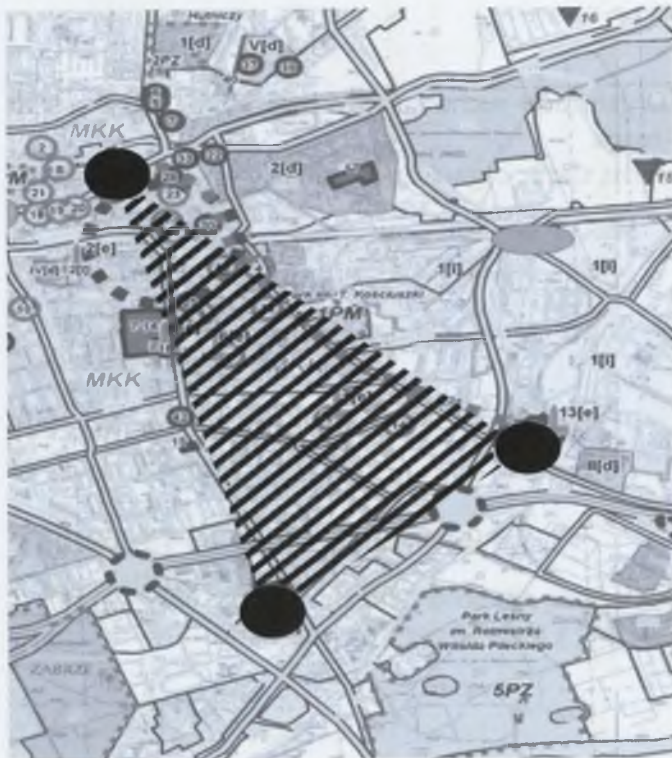
---

⁴⁶ zgodnie z danymi i prognozami Głównego Urzędu Statystycznego:

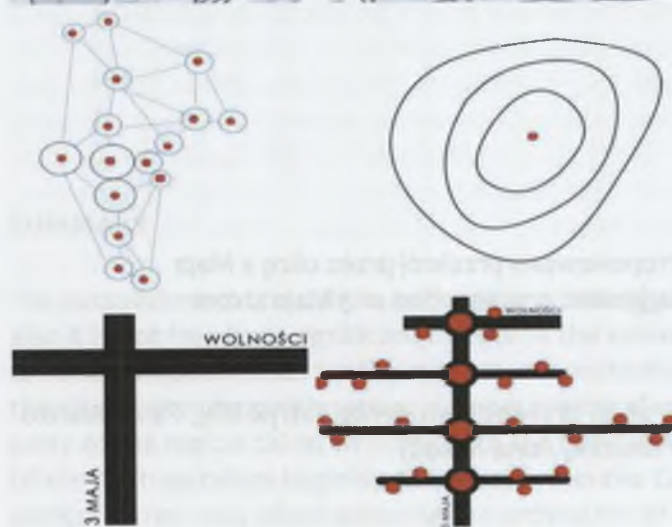
http://www.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_slaskie/portrety_miast/miasto_zabrze.pdf.

⁴⁷ mapa supermarketów na terenie Zabrza: <https://maps.google.pl/maps?oe=utf-8&client=firefox-a&ie=UTF-8&q=supermarket+zabrze&fb=1&gl=pl&hq=supermarket&hnear=0x4711327687773cb9:0xc9512bd611a6f0f3,Zabrze&ei=tHmn4QTjt4CYCQ&ved=0CJwBEMgT>.

3. Zasady tworzenia Parku Kulturowego, zarządzania nim oraz sporządzania planu jego ochrony. Materiały instruktażowe dla gminnych samorządów terytorialnych, autorów planów ochrony, wojewódzkich i samorządowych konserwatorów zabytków, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Kraków, sierpień 2005,
http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CCIQFJA A&url=http%3A%2F%2Fwww.nid.pl%2FUserFiles%2FFile%2FOCHRONA%2520I%2520KONSERWAC JA%2520ZABYTEK%25C3%2593W%2FFORMY%2520OCHRONY%2520ZABYTEK%25C3%2593W%2FZasa dy%2520tworzenia%2520Parku%2520Kulturowego%2C%2520zarz%25C4%2585dzania%2520nim%2 520oraz%2520sporz%25C4%2585dzania%2520planu%2520jego%2520ochrony.pdf&ei=SOyoUlbe C_D34QTHq4HwBw&usg=AFQjCNEb3VlZA_WjkQ49vbfbn9uK2Z4zqA.

Rys. 1. Obszar parku kulturowego w Zabrzu, zgodny z wizją władz miasta
Fig. 1. The area of the culture park in Zabrze consistent with the vision of city authorities

Rys. 2. Śląsk i Zabrze oraz miasto historyczne i metropolia
Fig. 2. Silesia and Zabrze and a historic city and a metropolis

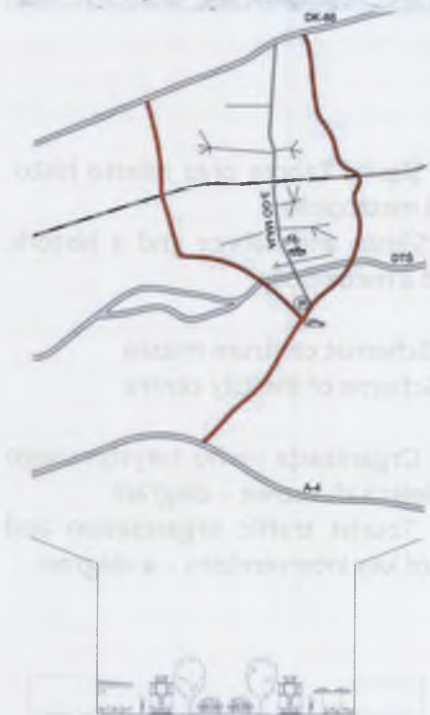
Rys. 3. Schemat centrum miasta
Fig. 3. Scheme of the city centre

Rys. 4. Organizacja ruchu turystycznego oraz miejsca kluczowe – diagram
Fig. 4. Tourist traffic organisation and places of key interventions – a diagram

Rys. 5. Organizacja ruchu turystycznego oraz miejsca kluczowe – mapa

Fig. 5. Tourist traffic organisation and places of key interventions – a map

Rys. 6. Odciążenie od ruchu samochodowego ulicy 3 Maja

Fig. 6. Relieving 3 Maja Street from the traffic

Rys. 7. Proponowany przekrój przez ulicę 3 Maja

Fig. 7. Suggested cross-section of 3 Maja street

(authors of all drawings: students Patryk Bily, Pavla Frankova, Piotr Gnacek, Anna Mikoś)

Bartłomiej NAWROCKI
jojko+nawrocki architekci

Piotr GNACEK, Anna MIKOŚ
Politechnika Śląska

Patryk BILY, Pavla FRANKOVA
FS VSB UT Ostrava

7. PROJECT OF GROUP NUMBER 2: CULTURAL PARK IN ZABRZE

SUMMARY

The establishment of a culture park within a central part of Zabrze implies numerous benefits, but also it is not free from significant threats. Is the vision of culture park establishment only a means to raise European funds for the monuments protection or is it a new idea for the development of the city, contending with serious demographic and economic problems, characteristic of the majority of the region cities, wrestling with the difficult reality of the period of postindustrialism and of the postcapitalism beginning? The actions in the Zabrze city centre proposed as a result of the workshop not only allow ensuring the protection of industrial monuments and caring of spatial governance but also make an attempt to stimulate the development of the depopulating and declining city centre based on the tourism, but above all on the residents – townspeople.

DETERMINATION OF THE AIM OF ACTION

The Summer School of Architecture organised in June this year gathered in its workshops both students of the Faculty of Architecture of the Silesian University of Technology in Gliwice and students of the Faculty of Civil Engineering of the VŠB – Technical University of Ostrava. During a week-long work at the Gliwice university the Czech and Polish students tried together to address the set topic of this summer school. During the meeting with representatives of the Zabrze City Hall, organised before the workshop beginning, an idea of a culture park, establishing in the city centre area, was presented, which became the main topic of the workshop. A relatively fresh idea was subject to discussion and consideration by students and their group tutors, who within a generally suggested broad idea of a “culture park” were obliged to specify the aim of action as well as of resulting problems, if any.

The protection of architectural and technical monuments, being a valuable heritage of the industrialisation era at the turn of the 19th and 20th centuries, was the main assumption of the City of Zabrze representatives, lying behind the vision of establishing a culture park in the city. The establishment of a culture park would primarily allow starting the procedure of entering a few Zabrze monuments into the UNESCO world list of heritage (starting from “Guido” Coal Mine) with the ultimate target of raising funds for their maintenance, revitalisation and protection.

“The Act on the Protection of Monuments and on the Care of Monuments” of 23 July 2003 (Dz. U. No 162 of 17.09.2003, item 1568) provided a possibility of establishing culture parks in Poland. From the architects and town planners point of view the most important seems to be the fact that the resolution on the establishment of a culture park is passed by a municipality (or a group of municipalities), undertaking at the same time the obligation to create a zoning plan and a monuments protection plan for the set area. In a simplified way it is possible to assume that a culture park is primarily a form of protection of the area and monuments situated within its borders. The culture park within the Old City in Cracow established recently, in June this year, may be an example.

The establishment of a culture park implies numerous benefits, but also it is not free from significant threats. A strict protection of landscape, integrated with the park ideas, allows in the set area to see to the spatial governance, to control strictly all the construction and in particular repair works, to fight effectively with the omnipresent and aggressive advertising and architectural “mediocrity” and to control appropriately the investment segregation. However, many of the specified advantages may become also drawbacks, understood as obstacles in further development of specific area, because all, even the smallest, decisions apart from the compliance with the local plan should be agreed with the authority responsible for the conservation. The threat may be especially serious in the case, where the culture park will constitute an area requiring the developmental stimulation, numerous investments, creating the residents entrepreneurship and general development, like in the case of majority of Zabrze districts. A good example from that

point of view is the mentioned Cracow Old City, being the area developed in a formally finished way, with clearly defined public and private spaces and having primarily a huge symbolic expression, established by the city history. The park area within the former medieval walls and today Planty is a monument of special landscape importance, therefore all architectural and town planning decisions in this area must be taken with the utmost care and attitude to the protection of the existing heritage, which seems very well founded.

Most of the existing cultural parks in Poland⁴⁸ covers areas clearly defined in terms of urban landscape or landscape, and formally complemented. In many cases, the area of the park includes only a monument and its closest surroundings (for example Kłodzko Fortress Cultural Park), but it can also be a large landscape area with distinctive features, such as the Jelenia Góra or Zakopane Valley Cultural Parks.

So – in this relation – is the establishment of a culture park in the Zabrze city centre, where recognised technology monuments of the industrialisation period are situated (unfortunately situated mostly underground), a solution appropriate and adequate to the local reality or perhaps a threat for a deteriorating city? Together students and tutors tried to answer this question during the summer school workshops.

SETTING THE IDEA IN THE CITY AND REGION CONTEXT

The city of Zabrze, promoting itself by the „industrial tourism city” slogan, within its borders has some of the most important and most valuable technology monuments of the region. The city, to a large extent built on the basis of Donnersmarck factories, was one of precursors of the heavy industry based on the coal mining – the greatest treasure of the region. Therefore the most important monuments, bearing the testimony of the prosperity times and of the most important period in the city development history, are situated in the city centre area, comprising primarily the Historic “Guido” Coal Mine, the “Królowa Luiza” Monumental Coal Mine and the Main Key Hereditary Drift, which is now being prepared to the needs of visitors. Apart from the aforementioned, many more valuable and important buildings creating the Zabrze identity, equally significant as the mentioned industrial monuments, are located within the city. Majority of them requires conservation and protection for future generations, which in today’s world primarily translates directly into huge financial needs. In the opinion of the city representatives one of possible routes leading to the funds raising is the establishment of a culture park, being an intermediate step to enter the monuments into the UNESCO heritage list. At this moment a key question comes to mind: Is the vision of culture park establishment only a means to raise European funds for the monuments protection or is it a new idea for the development of the city, contending with

---

⁴⁸ according to The List of cultural parks in Poland by Narodowego Instytutu Dziedzictwa:
http://www.nid.pl/UserFiles/File/Aktualności/MARTA/OK_Istnieje_Parki_Kulturowe_stan_31_10_2012.pdf.

serious demographic and economic problems, characteristic of the majority of the region cities, wrestling with the difficult reality of the period of postindustrialism and of the postcapitalism beginning?

The initial idea of the city authorities related to the culture park establishment assumes that it will cover the area identical with the field of a triangle determined by three flag attractions of the city industrial tourism: the “Guido” mine and the “Luiza” shaft situated in the south and providing a counterbalance on the northern side and now close to completion the main entrance to the drift (Fig. 1). The determined area practically is entirely comprised by the central and downtown zone of the city, specified in the binding land use plan of Zabrze⁴⁹. This is a substantial area of Zabrze city centre, therefore it is necessary to take into account that any arrangements or considerations related to the culture park establishment must be viewed only and exclusively in connection with the city centre development strategy. But can the culture park creation in accordance with the binding legislation on the monuments protection in such city as Zabrze be a sufficient impetus for its city centre development, or even “an idea for the city” in accordance with the vision of its administrators? Also the workshop participants had to face this key question, unfortunately without additional assistance from the Zabrze authorities. Because the city contends with problems typical of the region: the lack of real development strategy for Silesian agglomeration, a negative demographic balance⁵⁰, a progressing landscape degradation, continuous searching for an idea to attract capital, new investments and related jobs. Instead, the future of Zabrze in accordance with the vision inscribed in land use plan document of Zabrze and presented by the City, is to be based on broadly understood culture, higher education and investments, which in relation to the other cities of the Upper-Silesian conurbation does not seem anything special and attractive, because most of neighbouring cities boast about similar assumptions in their strategies. Can all the Upper Silesian cities simultaneously educate students and have excellent and willingly visited cultural centres? This crucial question should be answered on the level of the region development strategy, to implement the determined guidelines in individual cities.

THE IDEA AND THE PROPOSED ACTIONS – THE STRATEGY

Students with the leading architects created a few person Polish-Czech project groups, within which they were obliged to try to answer the presented issues. The determination of the answer scope, of the issues raised and of the next questions set remained at the discretion of each architect and his charges, who at the end of five-day workshops were obliged to present the results of work as a computer presentation and a poster.

---

⁴⁹ Resolution No XII/126/11 of the City Council in Zabrze dated 4 July 2011:

http://www.zabrze.magjstrat.pl/engine/old/bip/4/13?grp=107815#rl_107815.

⁵⁰ http://www.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_slaskie/portrety_miast/miasto_zabrze.pdf.

The group of students, whose proposal was presented below, consisted of Patryk Bily, Pavla Frankova, Piotr Gnacek and Anna Mikoś. The consistent analytical-design process, which is an attempt to answer the set issues, was carried out.

The history of Zabrze origination is directly related to its natural wealth – the hard coal deposits. The coal mining and its preparation resulted in the origination of the first collieries, accompanied by the settlement and the city development. During more than a century of deposits mining, giving work to thousands of employees, Zabrze became one of the largest and more important cities of the Upper Silesia. However, the current situation does not induce optimism. The departing from the economy based on the heavy industry, the systemic transformation in Poland, the environmental pollution, too high costs of mining and preparation as compared with imports etc. resulted in the necessity to make unavoidable and deep socio-economic changes in the region. The developed human and cultural capital are among key values of Zabrze. They should be protected and prevented from escape, while the infrastructure and industrial development need a new purpose, investment, and in numerous cases unfortunately also the demolition and recycling.

The Upper Silesia is a kind of metapolis – a relatively uniform network of population centres without clear boundaries and without definitely dominating cities, like the Dutch Randstad or German Ruhr (contrary to a metropolis, where the settlement network is organised around clearly dominating one city, like Paris or London). The town planning structure, which we can observe in the Upper Silesia and also in Zabrze, is similar. It consists of a polycentric network of local smaller centres of districts (neighbourhoods), which originated close to industrial plants and with time they were administratively merged into larger urban units (Fig. 2). Only the oldest settlement arrangements, like Bytom or Gliwice, show traditional town features – growing around a historical centre. In view of a polycentric arrangement of Zabrze, connected with the location of neighbourhoods and industry, the notion of a culture park, which legal sense is related to a specific area and not only to a network of points, should be analysed.

The passing by the municipality of the resolution on a culture park establishment forces to perform for the considered area a zoning plan and a monuments protection plan, and hence in the future that all decisions made within the park will require consulting with the conservation officer and as a result will serve primarily the conservation of the existing situation. In the case of Zabrze and the assumed area within the “Guido” mine, “Luiza” mine and the drift entry triangle, such a decision seems definitely unfavourable for a number of reasons. Only points – monuments with the immediate surroundings – are the key points for the potential culture park in Zabrze. It is also necessary to focus on an additional fact that both mines and the drift hide their wealth and greatest attractions primarily under the ground surface. The area comprised between the mentioned monuments – points, despite the location in the city centre zone, does not have positive features and values in terms of urban design, architecture or landscape and in addition this space is characterised by a poor quality and progressing degradation, which definitely does not match the culture park idea. This area requires changes and revitalisation, the involvement of local politi-

cians, the activity of community living here and a large capital injection, which we have clearly experienced during the performed field visit. In this case the protecting of the area, according to the culture park idea and the condemning for the conservation of the existing situation may only deteriorate the situation. Each potential investment, would be additionally burdened with all arrangements with the conservation officer, which at the very beginning could discourage developers and other private customers to work in the determined area.

The area of the culture park promoted by the City seems to be an artificial creation and additionally not fitting in with the location of the other monuments in the city, equally important as the mentioned three vertices of the triangle. The great attractions of Zabrze include also such points as the St. Joseph Church, the Donnersmarck patronage neighbourhood Zandka or many others, scattered within the city. It is difficult to find a reasonable explanation, why also those monuments should not be covered by the culture park.

In the context of presented arguments the culture park within the scope and in the form not adapted to the characteristic local context is a wrong solution. However, the issues of monuments protection, the organisation of visitors traffic and the relation of the monuments network to the urban tissue are to be resolved in a different way, much more favourable for the development of Zabrze. A point-network type organisation of the city does not fit in to an area assumption, which would be the culture park. Only the monuments themselves with their immediate vicinity and the underground wealth should be protected, while for the whole city centre area a zoning plan should be resolved, appropriately stimulating the downtown development. It is necessary to protect a set of points and not the area, which seems a definitely more favourable solution, adequate to the local town structure and this place identity.

The undertaken actions, related to the tourism organisation and to the monuments protection and revitalisation, must be necessarily synchronised with indispensable interventions in the city centre so as to support and supplement each other. Zabrze is an example of a shrinking city of unpredictable development future, therefore in this case the monuments protection translation into an open point system and not into a determined area, like in the case of resolution on the culture park, is definitely more favourable. In addition, in a situation of city development regress or progress and hence of the appearance of the next monuments and attractions or in the worst case of a partial destruction of the already existing ones, the point system can be easily modified.

The resolution of a zoning plan for the Zabrze city centre is a prerequisite for the monuments protection and for the spatial governance control. Without unfavourable restrictions imposed by the act on culture parks the new zoning plan at the beginning should stimulate the development of elements crucial for the city centre, which – according to the acupuncture principle – can imply the next changes. In accordance with the carried out town planning analyses and the field visit, the down town of Zabrze may be schematically presented in the form of a cross based on the most important city streets – Wolności and 3-go Maja (Fig. 3). Wolności Street is still a busy main

salon of the city and the most important route on the East–West axis. The most important administration buildings, municipal transport junctions and the last retail outlets and service establishments, which have not given up an aggressive competition of large shopping malls, are situated in this area. Instead, 3-go Maja Street is the main city axis in the meridional direction, unfortunately more and more neglected and falling into decline when moving away from the very city centre. However, 3-go Maja Street has a strategic function in the context of monuments and most important points in the city location. Connecting the historical Donnersmarck development (theatre, philharmonic) and the “Guido” Mine on the opposite poles, as well as the main bus-railway transfer junction, together with perpendicular streets it allows linking majority of tourist attractions into one logic system (Fig. 4). Therefore, in the case of further city development and within a new plan, 3-go Maja Street will be the main element requiring investments in a broadly understood public space. Because its potential development augurs opportunities for the activation of the next points and areas (e.g. the intersection with Bohaterów Monte Cassino Street, the area in the vicinity of the railway station) (Fig. 5).

The system of road transport now under implementation in Zabrze in the near future anticipates relieving the congestion of 3-go Maja Street and unloading the traffic into two parallel internal trunk routes (in accordance with the provisions of the land used plan), which seems an appropriate and very favourable decision (Fig. 6). This provides a real opportunity for 3-go Maja Street to promote primarily the public transport (existing tram), the pedestrian (attractive pedestrian mall with green), bicycle (bike routes) and finally the car traffic (to the minimum extent – one lane in each direction or even a one-way street). The width of the route within the existing frontages enables the implementation of the above solutions (Fig. 7).

SOLUTIONS ADEQUACY FOR DIRECTIONS OF THE CITY DEVELOPMENT

The main question posed to participants of the Summer School of architecture was related to the architectural designing in the area of culture park in Zabrze. From the city structure and identity, the location of monuments, the current spatial situation and the act on the monuments protection point of view the establishment of a culture park as a vast area implemented between the three main monuments is an unfavourable solution, capable of causing in the city potentially more damage than benefits. The legal instruments defined in the act on the spatial development binding now, when properly used, are definitely sufficient to protect and revitalise the Zabrze industrial tourism monuments and additionally they do not need to block a potential, frequently bottom-up, development of districts. Therefore all actions of the city in the downtown area, stimulating the tourist traffic between consecutive important attractions, at the same time should influence the quality of the public space, dedicated first to the inhabitants. Basing the “idea for the city” on a culture park could ultimately result in the city centre “disneyisation”, which would run short of place for ordinary residents. The support of industrial tourism and related invest-

ments should be only an intermediate measure in building a real city centre, having its strong civic community. Strategic investments in the city infrastructure and public space (bike routes, pedestrian malls, municipal transport, appropriate apartment and letting policy, activation of ground floors for centre-creating functions, facades refurbishment) – are the most important and most urgent decisions facing the city rulers, which should be taken at substantial participation of residents.

PLAUSIBILITY OF PROPOSED ACTIONS

The action strategy proposed by the workshop group is aimed at the tourist activation in the city area and at the same time at supporting its centre, as the place primarily favourable for dwelling. In the current situation of Zabrze, like in majority cities of the region or Poland, this is a very difficult task, requiring a skillful policy in the field of development on many levels. However, at an appropriate consistency in action and under a long-term perspective resistant to political influences this is not a task impossible to implement.

Unfortunately, the binding strategy of Zabrze development, included in the land use plan (due to the missing zoning plan for the city centre), contradicts the proposed actions. In the nearest years the land intended for housing is predicted to increase by as much as a half (against the existing situation). However, these assumptions apply only to low and medium intensity development. The anticipated location of the extensive development applies primarily to the city outskirts, which are a typically suburban zone, featuring now a rural landscape. So within the adopted strategy the city administrators enable a chaotic sprawl of suburbs onto the next not developed agricultural areas, instead of promoting actions aimed at the city consolidation and of encouraging to settle in the city centre. The strategy resolved in this shape forces the City to undertake the next steps, which will consist of investments in the necessary infrastructure (serving the future suburbs), ineffective public transport etc. In addition the development directions considered in the land use plan entirely do not match the demographic statistics of Zabrze. A negative birth rate forecast for the next years, a negative migration balance and the increasing unemployment⁵¹ are entirely not reflected in the land use plan findings. Based on the above it is not difficult to conclude that a real vision of the city centre development does not exist and quite opposite actions are supported, encouraging to settle (in the suburbs) and to stay outside the heart of the city (in numerous shopping malls built at the outskirts⁵²). From that point of view the city of Zabrze is not a separate case, because also the neighbouring cities deal with similar problems. The

---

⁵¹ http://www.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_slaskie/portrety_miast/miasto_zabrze.pdf.

⁵² Plan of supermarkets in Zabrze: <https://maps.google.pl/maps?oe=utf-8&client=firefox-a&ie=UTF-8&q=supermarket+zabrze&fb=1&gl=pl&hq=supermarket&hnear=0x4711327687773cb9:0xc9512bd611a6f0f3,Zabrze&ei=tHm4QJt4CYCQ&ved=0CJwBEMgT>.

lack of general strategy or at least a vague vision applicable to the whole region, consisting of networked cities, does not help in an attempt to resolve the entire situation.

The actions in the Zabrze city centre proposed as a result of the workshop provide an alternative to the idea of establishing a culture park in the major part of the city centre. From the designers point of view these actions not only allow ensuring the protection of industrial monuments and caring of spatial governance (by the zoning plan resolution), but also (and what is more important) make an attempt to stimulate the development of the depopulating and declining city centre based on the tourism, and above all on the residents – townspeople. Because any actions not based on the residents or created neglecting them will be doomed to defeat. However, the proposed interventions will remain only in the domain of dreams and student visions as long as the local authorities would not turn towards the centre of their city, would not consider its problems and would not start a responsible and consistent policy of space management.

BIBLIOGRAPHY

1. „Studium uwarunkowań i kierunków rozwoju miasta Zabrze”, Uchwała nr XII/126/11 Rady Miejskiej w Zabrzu z dnia 4 lipca 2011 roku,
http://www.zabrze.magistrat.pl/engine/old/bip/4/13?grp=107815#rl_107815
2. Statystyczne Vademecum Samorządowca 2011, Urząd Statystyczny w Katowicach
http://www.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_slaskie/portrety_miast/miasto_zabrze.pdf
3. Zasady tworzenia Parku Kulturowego, zarządzania nim oraz sporządzania planu jego ochrony. Materiały instruktaż